

HEADLINES

RADIO SHOW

TACKLING FASCINATING MODERN
CONTROVERSIES FROM
A HALACHIC PERSPECTIVE

with
DOVID LICHTENSTEIN

One Thousand Dollar Sandwich - Is it Kosher? Secular Subjects in Yeshivas

Show# 157 | February 11th 2018

תורת המגיד פרשת משפטים

בשם המגיד זלה"ה, ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. אפילו באכילה ושתיה צריך לראות להעלות את, מורה כלליות אל"ף-בי"ת, ולא למלאות כרסו מתאוות לבו, ואפילו אכילה ושתיה בטהרה ובקדושה שייך לקרב זמן הגאולה העיקרית, הנוקב והולך מאז ומקדם פתח הגאולה, כי באמצעות כוונת אכילה יוציא יקר מזולל, שתתרוקנה הסטרא אחרא מה שנשאר ברכה פ"ו ניצוצות קדושות אחרי צאת בני ישראל מארץ מצרים כנזכר, ומאז ועד עתה ועד ביאת משיחנו במהרה בימינו לא נפסיק סוד הבירור.

(אור המאיר לפסח)

בשם המגיד זלה"ה שהיה אומר ויחזו את אלהים ויאכלו וישתו, וביאר ויחזו את, כלליות הא"ב מא' ועד ת' ויאכלו וישתו, גם שם ראו בעוצם תבונתם את האותיות המלובשות שם והן המה איברי השכינה.

(אור המאיר, רות)

מתנת יצחק פרשת משפטים

וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. נוכל לומר בעזרה ש"י דהפירוש שהשיגו את האלקות הטמיר והגנוז בכל דבר ובכל מקום זהו כח ד' המחי' את כל וזהו ותחת רגליו היינו בהארציות והגופניות שבעולם השפל שנקרא תחת רגליו כש"כ והארץ הדום רגלי, גם שם יש כמעשה לבנת הספיר ועצם השמים לטוהר וזהו ויוזנו את האלקים ויאכלו וישתו, שבאכילה ושתי' שהיא גופניות וגשמיות גם שם ראו כח אלקות וקדושתו המהוה הכל כש"כ ואתה מחי' את כולם. וכן ראיתי בשם המגיד הק' ממזריטש זצלה"ה שאמר על הפסוק ותמונת ד' יביט, שבכל דבר שבעולם ראה תמונת ד' הגנוז בתוכו. ודפח"ה. וכן ראו הזקנים בקבלת

One Thousand Dollar Sandwich - Is it Kosher?

רמב"ן פרשת קדושים פרק יט פסוק ב

אל כל עדת בני ישראל - כבר אמרו רבותינו (תו"כ ריש הפרשה) שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלוין בה. וזה טעם "אל כל עדת בני ישראל". אבל הוזכרה כאן בתורת הכהנים מפני שידבר בה על קרבן התודה, ומפני שיזכיר בה המשפט שיצוה לעשות בעושי התועבות הנזכרות והעריות, והתועבות הוזכרו בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר:

קדושים תהיו - הוו פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, לשון רש"י. אבל בתורת כהנים (פרשה א ב) ראיתי סתם, פרושים תהיו. וכן שנו שם (שמיני פרק יב ג), והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים:

ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב, אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים:

והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה:

לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות. ימעט במשגל, כענין שאמרו (ברכות כב א) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין, ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו. ויקדש עצמו מן היין במיעוטו, כמו שקרא הכתוב (במדבר ו ה) הנזיר קדוש, ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט. וכן יפריש עצמו מן הטומאה, אף על פי שלא הוזכרו ממנה

בתורה, כענין שהזכירו (חגיגה יח ב) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, וכמו שנקרא הנזיר קדוש (במדבר ו ח) בשמרו מטומאת המת גם כן. וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב (ישעיה ט טז) וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו:

באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית, אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי, עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידי וגופו, כמו שאמרו (ברכות ג ב) והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים, כי קדוש זה שמן ערב. כי אף על פי שאלו מצות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים:

וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר והטוב (דברים ו יח), שיכניס בעשה היושר וההשויה וכל לפני משורת הדין לרצון חבריו, כאשר אפרש (שם) בהגיעי למקומו ברצון הקדוש ברוך הוא. וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות, ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן לה

איסור עישון סמים בע"ה. הנה בדבר אשר התחילו איזה בחורים מהישיבה לעשן חשיש (מעראוואנא), פשוט שהוא דבר אסור מכמה עיקרי דינים שבתורה חדא שהוא מקלקל ומכלה את הגוף, ואף אם נמצאו אנשים בריאים שלא מזיק להם כל כך אבל מקלקל הוא את הדעת ואינם יכולים להבין דבר לאשורו שזה עוד יותר חמור שלבד שמונע עצמו מלמוד התורה כראוי הוא מניעה גם מתפלה וממצות התורה שעשיה בלא דעת הראוי הוא כלא קיימם. ועוד שהוא גורם תאוה גדולה אשר הוא יותר מתאוה אכילה וכדומה הצריכים להאדם לחיותו ויש שלא יוכלו לצמצם ולהעביר תאותם, והוא איסור החמור שנאמר **בבן סורר ומורה על תאוה היותר גדולה שיש לו לאכילה אף שהוא לאכילת כשרות, וכ"ש שאסור להביא עצמו לתאוה גדולה עוד יותר ולדבר שליכא שום צורך להאדם בזה שהוא אסור, ואף שלמלקות נימא שאין עונשין מן הדין מ"מ לאיסורא ודאי עובר על לאו זה ואיכא גם הטעם דאיכא בבן סורר ומורה שסופו שילסטם את הבריות כדאיתא בסנהדרין בפ' בן סורר (ס"ח ע"ב).** ועוד שהאב והאם של אלו שמעשנין זה מצטערים מאד אשר עוברין על מצות כבוד אב ואם. ועוד איכא איסור העשה דקדושים תהיו כפירוש הרמב"ן בחומש. וגם הם גורמים לאיסורים הרבה אחרים לבד זה, סוף דבר הוא פשוט וברור שהוא מאיסורים חמורים וצריך להשתדל בכל היכולת להעביר טומאה זו מכל בני ישראל ובפרט מאלו שלומדין בישיבות. והנני ידידו מוקירו, משה פיינשטיין.

מנין המצוות לרמב"ם ל"ת קצ"ה

שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא שנ' בננו זה וכו' זולל וסובא.

מגן אברהם סימן קנו ס"ק ב

בחלק ל"ת סימן קצ"ה שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא שנ' בננו זה זולל וסובא.

ערוך השולחן אורח חיים סימן קנז

אסור לאכול ולשתות דרך זולל וסובא שנאמר בננו זה זולל וסובא והרמב"ם חשיב לה בל"ת גמורה במניין המצות סי' קצ"ה אלא יאכל בדרך ארץ ולא יאכל בשוק ולא מעומד ועוד יתבאר בזה בסי' ק"ע בס"ד:

פרי מגדים סי' קע משבצות זהב ס"ק י

של"ה כל האוכל אכילה מרובה עובר ג' לאוין, השמר לך, פן תשכח, בל תשקצו.

ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רמח

שלא לאכול ולשתות כדרך זולל וסובא

משרשי המצוה, לפי שרוב חטאות בני אדם יעשו בסבת ריבוי האכילה והשתיה, כמו שכתוב [שם ל"ב, ט"ו] וישמן ישורון ויבעט, וכן שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשהו [שם], וכן אמרו זכרונם לברכה [ברכות ל"ב ע"א] מי גרם לך שתבעטי בי, כרשינין שהאכלתיך, ודרך כלל אמרו [שם] מלא כריסא זני בישא, כלומר אחר מילוי הכרס יבוא בן אדם לעשות חטאים רעים.

והענין הוא לפי שהמזונות הם עיסת החומר, וההתבוננות במושכל וביראת אלהים ובמצוותיו היקרות היא עיסת הנפש, והנפש והחומר הפכים גמורים כמו שכתבתי בראש הספר, ועל כן בהתגבר עיסת החומר תחלש קצת עיסת הנפש. ומזה השורש היו מן החכמים זכרונם לברכה שלא היו נהנין במזונות רק למה שצריך להחיות נפשם לבד, וכמו שכתוב [משלי י"ג, כ"ה] צדיק אוכל לשובע נפשו.

ועל כן תמנענו תורתנו השלימה לטובתנו מהרבות באכילה ושתיה יותר מדי, פן יתגבר החומר על הנפש הרבה עד שיחליאה ויאבד אותה לגמרי, ולכן להרחיק הענין עד תכלית הוזהרנו על זה בעונש חזק, והוא עונש המיתה, זהו הנראה לי בענין.

משנה ברורה סימן קנו ס"ק ד

בחלק ל"ת סימן קצ"ה שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא בימי הנערות שנאמר לא תאכלו על הדם ר"ל לא תאכל אכילה שהיא מביאה לשפוך דם והוא אכילת סורר ומורה שחייב עליה מיתה [ואף שלאחר שעבר ימי הנערות לא נתחייב בתורה מיתה על אכילה כזאת מ"מ נוכל לראות כמה מגונה ומכוער הדבר ביותר מדכתיב

ואמרו אל זקני עירו בננו זה וגו' זולל וסובא ונאמר בקבלה אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ולהרמב"ן נכלל כל זה במ"ע קדושים תהיו עיין שם].

Secular Subjects in Yeshivos

קובץ שעורים חלק ב סימן מז

שאלה, אם מותר להתעסק בחכמות חיצוניות, ובאיזה אופן יתקיים ההיתר הזה?

תשובה. השאלה הזאת נחלקת לכמה חלקים:

א) אם ההתעסקות הזאת מביאה לקריאת ספרים שיש בהם מינות אסור, והקורא בספרים כאלו עובר בל"ת דולא תתורו אחרי לבבכם ואל תפנו אל האלילים, כמבואר ברמב"ם פ"ב מהל' ע"ז לענין ספרי ע"ז, וק"ו לספרי כפירה החמורה יותר מע"ז, שהרי ע"ז נידון בבי"ד וצריך התראה והרודף אחרי ע"ז לעובדה לא ניתן להצילו בנפשו, ואילו כופרים מצוה על כל אדם להורידן, ואינו צריך התראה ולא בי"ד, ונראה דכיון דאסור להתרפאות בעצי אשירה אפילו במקום סכנה משום דילמא אתי לאימשוכי אחרי ע"ז, א"כ ה"ה בקריאת ספרי מינות שייך הטעם הזה דילמא אתי לאימשוכי אבתריהו, ולשיטת הרמב"ן דאיסור הנאה מע"ז הוא בכלל אביזריהו דע"ז, ה"ה לאו דאל תפנו אל האלילים הוא ג"כ בכלל אביזריהו דע"ז, ולפי"ז הקריאה בספרי מינות אסורה אפילו במקום פיקו"נ, וכ"ש שלא הותרה בשביל ריוח או הפסד ממון.

ב) אם אין צריך לקרוא בספרי מינות, אלא שצריך להתלמד בגימנסיות ואוניברסיטאות בין ילדי נכרים, ורואה אדם בבנו או בתו שזה מביא להם להתחבר לנכרים ולדרכיהם, עוברין בל"ת השמר לך פן תנקש אחריהם, והתורה ציותה להתרחק ולהבדל מהם בכל מיני ריחוק - רמב"ם פי"א מהל' ע"ז - ולא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות שלא שינו שמותיהם לשונם ובגדיהם.

ג) אם הלימוד אינו מביא לקריאה בספרי מינות ולהתחבר לנכרים ולומד חכמה חיצונית לשם אומנות כדי להתפרנס ממנה, אין שום איסור בזה, ולימוד אומנות כדי להתפרנס היא מצוה, ומה"ט פוסקין בשבת על התינוק ללמדו אומנות, דהוי בכלל חפצי שמים, דחייב אדם ללמד את בנו אומנות, אלא שזהו לכלל העולם, אבל אם רואה אדם בבנו שנפשו חשקה בתורה והוא מוכשר להיות גדול בתורה, בזה אמר ר' נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, ולא חלק ר' נהוראי אהא דחייב אדם ללמד בנו אומנות, וא"א לומר בדעת ר' נהוראי ששום אדם לא יתעסק באומנות רק בתורה לבדה, כי הוא דבר שא"א קודם ביאת המשיח, וקרא כתיב ואספת דגנך הנהג בהן מדת דרך ארץ, וראיה לזה מהא דפריך בגמ' מכות ח' אומנות נמי מצוה ומשני דגמיר אומנות אחריתי, ומאי קושיא דילמא מתניתין כר' נהוראי, אלא ודאי דליכא פלוגתא בזה כלל,

עיין במשנה ברורה ס"ו ש"ו ויותר מוכח כן בירושלמי שהביא כ"ת ריש פיאה, שאלו את ר' יהושע מהו שילמוד אדם את בנו יונית, אמר להם ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה, מעתה אסור ללמד את בנו אומנות, והתני ר' ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות, ר' אבא בריה דר' חייא מפני המסורות, והיינו דאין האיסור מפני ביטול תורה, אלא גזירה מיוחדת היתה שלא ללמוד יונית מפני קלקול המלשינים, ואמאי לא משני דס"ל כר' נהוראי, אלא שקושית הגמרא צ"ע, אמאי לא משני דמיירי היכא דגמיר אומנותא אחריתי, ושפיר אסור בכה"ג משום ביטול תורה, ושמא משום דסתמא קאמר לאסור, עכ"פ היכא דיש בזה משום אומנות ודאי שרי, אלא שנחלקו הפוסקים אם מותר ללמוד שאר חכמות בשבת ויו"ט.

(ד) היכא שאין צריך ללומדה בתורת אומנות, אלא שרוצה להשתעשע בה, יש מקום לאסור משום ביטול תורה, דהיכא דעייל ירקא ליעול בישראל וכוורי, ונראה דבזה מיירי הרמ"א יו"ד סי' רמ"ו דכתב ומותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ומקורו בירושלמי פ' חלק, להגיון ניתנו ולא ליגיעה אלא כקורא באיגרת, והיינו שלא יעשם קבע אלא עראי, וכעין זה מתבאר מלשון הספרי שהביא שם בביאור הגר"א, ויש להסתפק בטעמא דאין לעשותם קבע, אם הוא משום ביטול תורה, א"כ אפשר דלא שייך זה אלא באנשים ולא בנשים, מיהו באמת גם נשים חייבות ללמוד כדי לידע איך לקיים המצוה שחייבות בהן, או אפשר, דאפילו בלאו הכי טעמא אין לעשותן קבע, שלא יתן להם חשיבות כחשיבות התורה, ולא ישכח כי תכלית היצירה היא רק התורה, ובהקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות האריך שם לבאר, מאמרם, אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, כי אין כונתם לומר שאין צורך לעולם בשום חכמה זולת התורה, כי באמת כל החכמות נצרכות לישוב העולם, אלא שאין התכלית רק אמצעים להתכלית, אבל תכלית כל הבריאה היא התורה לבדה, והעושה שאר חכמות קבע נראה מדעתו שהן תכלית בפני עצמן, וזהו נגד דעת תורה.

(ה) ובעיקר הגדול הזה, נשתבשו מאד במדינתם, שהחשיבו לימודים חיצונים כמו לימוד התורה, כי סבורים היו דכמו שצריך ללמוד תורה לשמה כן צריך ללמוד לימודים חיצונים לשמן, אפילו אין צריכין לו לאומנתו, והראיה שכן דעתם, שהרי דורשין מעצמן - ולא מפני חוק השלטון - מהרבנים שיהיו ד"ר לפילוסופיה, ועפ"י דעת תורה נהפוך הוא, שכמו שצריך ללמוד תורה לשמה, כן בשארי לימודים צריך ללומדן דוקא שלא לשמן אלא לעשותן קרדום לחפור בהן, ותוצאות השיבוש הזה שהשוו במדרגה אחת לימוד חכמה חיצונית ללימוד התורה - רע ומר מאד, כי המתלמדים להיות רבנים לבד שהם צריכים לחפש הוראת "שעות" להתפרנס, עוד צריכין לילך לאוניברסיטה, ותורתם אימתי תהא נעשית? והתורה חוגרת שק שהכניסו צרתה לביתה למען הרעימה, ומה ששגור בפייהם המאמר טוב תורה עם דרך ארץ, הנה במדרש רבה פ' נשא איתא "סלת בלולה בשמן, שתהא התורה בלולה במע"ט, כי הא דתנינן, טוב תורה עם ד"א", ומבואר דפירוש ד"א במשנה זו, הוא מע"ט, וזהו פירוש ר"ת המובא בתוס' ישנים יומא פ"ו שדקדק מלשון המשנה דד"א עיקר, והיינו דלא המדרש עיקר אלא המעשה, אלא שבתוס' שם נראה שפירשו ד"א על אומנות, וכפירושם נמצא במדרש הנעלם איניי זוכר כעת מקומו, ולפירוש זה כתבו שם דתורה עיקר ודרך ארץ טפל, שצריך לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי, והגורם לשיבוש זה במדינתם היה על יד נגיעה, שהיו סבורים כי אם יתקרבו להגוים להשתוות להם תקטן שנאתם

לישראל, וטעו גם בזה טעות גדולה, כי אדרבא עיקר סיבת השנאה לישראל בדורותינו הוא מפני שעברנו על עצת אבינו הזקן "למה תתראו", ודי למבין.

ו) ובימינו, שע"י הסרת הטבעת נתעורר אצלם רוח טהרה לשוב להדרך אשר דרכו בה אבותינו מעולם, ראשית כל התיקונים צריך להיות במינוי הרבנים, כי כולא גופא בתר רישא גריר, תחת אשר עד עתה דרשו מהתלמידים להיות רבנים שילכו לאוניברסיטה, עליהם לדרוש מהם מעתה שלא ילכו לאוניברסיטה, וכל המרבה בתורה וי"א משובח, ולא המרבה בפילוסופיה, וכן בחינוך הבנים לא יבקשו להם אומנות הבאה ע"י קריאה בספרי מינות, כי על זה כתוב הרחק מפתח ביתה, כי אם יבקשו להם אומנות בהיתר ולא באיסור, והיד ה' תקצר? כי הבא לטהר מסייעין אותו, בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, ותחת אשר עד אתה אמרו "נהיה כגוים", יאמרו מעתה "לא נהיה כגוים", ואם ככה יעשו יקוים בהם ובכל ישראל הכתוב ואבדיל אתכם מן עמים להיות לי, אם אתם מובדלין מן העמים הרי אתם שלי.

ז) בענין הליכה לתיאטרות כבר הוזכרנו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, לבד מה שיש בזה משום מגרה יצה"ר בנפשיה, ומשום מושב לצים, והמקרא צווח אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם, וידוע שבדורות הקודמים התרחקו אבותינו מזה בכל מיני ריחוק, ולא נעשה הדבר הזה כהיתר אלא מפני שעברו ושנו בו.

חוט המשולש- הגאון רבי שלמה איגר [עמוד רכט במהודרת תשכ"ג]

כ) להשלים עצמך בכתיבה ולשון, כי הוא ענין תכלית למאוד, נאה לבריות ונאה גם לשמים, כי ידעת אשר מהחיוב ללמוד איזה אומנות מדינא

ובעתים אלו שא"א לקיים זה, עכ"פ החיוב ללמוד דברים המשלימים את האדם לעסקי מו"מ וכל שאין לו לא כתב ולא לשון, קראו הכתוב בזוי אתה מאוד, כמו שדרשו עליו שאין לו לא כתב ולא לשון ותמלא כריסך קצת בלימודים תורניים:

שלחן ערוך אורח חיים סימן קנו ס"א

אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירו ע"ד קונו; ומ"מ לא יעשה א מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו.

מגן אברהם סימן קנו ס"ק ב

קידושין דף ל' ע"ב חייב אדם ללמד בנו אומנות או לעסוק בסחורה ואם אינו עושה כן כאלו מלמדו ליסטים.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד ב

תנו רבנן: ואספת דגנך, - מה תלמוד לומר - לפי שנאמר: לא ימוש ספר התורה הזה מפיו, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: ואספת דגנך; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: ועבדת את אויבך וגו'. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן. אמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זו זו לא נתקיימה בידן, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי - זו זו לא נתקיימה בידן.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד א

האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות; וי"א: אף להשיטו במים; רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות - מלמדו ליסטות. ליסטות ס"ד? אלא, כאילו מלמדו ליסטות.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף פב עמוד א

רבי נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא: ושאר כל אומנות אינן כן, כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו - הרי הוא מת ברעב, אבל התורה אינה כן, אלא משמרתו מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו, בנערותו מהו אומר? וקוי ה' יחליפו כח, בזקנותו מהו אומר? עוד ינובון בשיבה; וכן הוא אומר באברהם אבינו: ואברהם זקן... וה' ברך את אברהם בכל. מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, שנאמר: עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורותי.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שו סעיף ו

חפצי שמים מותר לדבר בהם, כגון חשבונות של מצוה, ולפסוק צדקה, ולפקח על עסקי רבים, ולשדך התינוק ליארס, וללמדו ספר או אומנות.

נפש החיים שער א פרק ח

ואמרו שם הרבה עשו כר"י ועלתה בידם. והרבה עשו כרש"ב ולא עלתה בידם. היינו רבים דוקא. כי ודאי שלכלל ההמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה שלא לפנות אף שעה מועטת לשום

עסק פרנסת מזונות כלל. ועז"א באבות כל תורה שאין עמה מלאכה וכו'. אבל יחיד לעצמו שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו ית"ש. ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה חס ושלום. וכדעת ר' שמעון ב"י.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן לו

א. בחורים המבקשים לעזוב את הישיבה וללמוד במכללה כדי להכין עצמם ללימודי רפואה, אם להשפיע עליהם שיישאו בישיבה

הנה ודאי טוב מה שכתר"ה משתדל בעניין מה שהתלמידים אחר שגמרו בהישיבה את לימודי החול שלהם, שעדיין הם בני י"ז בערך, רוצים לעזוב את הישיבה בהסתת היצר כאילו שצריכים כבר לדאוג לפרנסתם. והוא משום שהפרנסה דשייך שיהיה להם גם מענייני תורה כמלמד ורב אין להם בזה סיפוק הנפש, ואף לא בפרנסה ממחשב (קאמפיוטער) וכדומה ג"כ לא יהיו שבעי רצון, ורק מפרנסת חכמת הרפואה וכדומה רוצים. שבשביל זה צריכים הכנה גדולה, לילך למכללה (קאלעדז) תחילה, שיהיה יחד עם לימוד הרפואה וכדומה - שהוא משך עשר שנים ויותר.

הנה כבר אמרתי בפירוש עצת רשעים, שהקרא (תהלים א' א') אומר אשרי האיש, על זה שלא הלך בעצת רשעים. משום ששום אדם לא נעשה רשע פתאום, אלא בתחילה הולך בעצה שלהם, לדאוג לעניין פרנסה אף שעדיין לא הגיע זמנו לדאגה כזו, שיש לו כל טוב בבית אביו. וגם עבור אביו הוא יותר נקל לפרנסו, כי אין צריך להוציא על זה כמעט כלום. ומכל מקום דואג לפרנסתו בשביל עצת רשעים, היינו במה שמוצאים בדברי חז"ל שאין לסמוך על הנס. ומחמירים בזה טובא, לומר שלא די לדאוג על זה לכשיצטרך לדאוג עבור זה - שהוא אחר שכבר ישא אשה - שהרבה פרנסות יש להקב"ה בעולם שברא, גם בלא ניסים אלא בדרך הטבע, וכאשר רואה כל אדם ואפילו נערים וגם ילדים, ואין צורך לזה לשום הכנה כדאמר רבי נהוראי בסוף קידושין (פ"ב ע"א) מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. ואפילו להחולקים עליו ומחייבין ללמד לבניהם אומנות, (כבברייתא בקידושין כ"ט ע"א, האב חייב בבנו וכו' וללמדו אומנות, רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות. ובקידושין שם דרש בר קפרא לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה וכו' מחטא דתלמיותא, ובקידושין פ"ב ע"ב בבברייתא הוא דעת רבי מאיר), אין מחייבין ללמד להם אומנות שלפי דעתם יוכל להתעשר מזה. ולא רק מחמת שאין מחוייבין ליותר - דעל זה יאמרו האבות שמצד אהבתם להבנים רוצים ללמדם אומנות שגם מעשרת - ולכן מסיק ר"מ (בבברייתא בקידושין שם, לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו, שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו וכו') שמחשבה זו הוא שקר. דאין אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות, אלא הכל לפי זכותו, שלכן צריך להתפלל למי שהעושר והנכסים שלו.

וללימוד אומנות נקיה וקלה אין צורך בחסד השי"ת במדינה זו להרבה זמן, ואדרבה במדינה זו, ואף בכל העולם, כמעט כל העשירים נעשו שלא משום לימוד איזה חכמה, לא רפואה ולא הנדסה (אינזינערע) ולא אף חכמת

החשבון. ואף אלו שהיו חכמים באיזה מקצוע, לא נתווסף להן בשביל חכמתם אף לא פרוטה אחת יותר משאר עשירים. אלא הוא רק ממתנת הקדוש ברוך הוא לפי זכותו ולפי מזלו, עיין בתוס' שם (פ"ב ע"א ד"ה אלא לפי זכותו, פירוש לפי מזלו, דבני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא). וכל זמן שהן לומדין בישיבה עדיין יש להם לרוב התלמידים רצון להיות תלמיד חכם. וב"ה כבר נמצאו הרבה תלמידים שאין רוצים בשום אופן להניח לימודם בהישיבה, אפילו כשאבותיהן אין רוצים, ובאים לשאול אם יש להן חיוב מצד כיבוד אב - שפשוט שליכא, וכעובדא דר' אליעזר בן הורקנוס (בפרקי דרבי אליעזר ריש פרק א' מעשה בר' אליעזר בן הורקנוס שהיו לאביו חורשין הרבה וכו', אמר לו אביו מפני מה אתה בוכה וכו', אמר לו איני בוכה אלא שאני מבקש ללמוד תורה. אמר לו והרי בן שמנה ועשרים שנה אתה ואתה מבקש ללמוד תורה, אלא קח לך אשה והוליד בנים ואתה מוליך לבית הספר וכו'. עמד ועלה לו אל ירושלם אצל רבן יוחנן בן זכאי וכו', עמד ולמדו תורה. ובסגנון אחר הוא בבראשית רבה פרשה מ"ב, א', ובתנחומא הישן פרשת לך לך סימן י' ד"ה מעשה ברבי אליעזר).

וסיפוק הנפש, לא מובן כלל מה שייך זה לענייני פרנסה ודברים גשמיים, ששייך רק לעניינים רוחניים בלימוד וידעת התורה ובמעשים רצויים ונכונים שמהם שייך שיהיה עניין סיפוק הנפש, אבל לענייני פרנסה הוא עניין גופני. אלא ברור שבא זה ממה שלא היו לאלו כלל אהבה וחשק ללימוד התורה. ואף אם בהישיבה למדו בטוב, הוא רק שבטבעם הם תלמידים שצייתי להרב שלהם בשעה שלומדים מה שמלמד להם, אבל לא מצד שלימוד זה הוא לימוד התורה שהוא עיקר כל חיינו, ורק זה הוא תכלית שלנו. שלכן אין להם סיפוק הנפש בלימוד התורה אלא בלימודים אחרים, מפני שבלא שילמוד אותם לא יקבלוהו ללמדו חכמת הרפואה והנדסה וכדומה. אף שלימודים ההם מצד עצמן אינו נותן להם סיפוק הנפש.

ולכן למעשה אם אפשר להשפיע עליהם שיישארו בישיבה ללמוד תורה ולא ידאגו בענייני פרנסה כלל, ככל אלו הרוצים ללמוד תורה, שהוא מחמת עצם לימוד התורה, צריך להשתדל להשפיע עליו. אבל אם לא אפשר להשפיע עליו שיישאר תלמיד בישיבה - באופן שלא ידאג על פרנסתו לאחר הרבה שנים ויבטח בהקב"ה לעניין פרנסתו - אף אם אפשר להשפיע שיישאר עוד שנה ושנים, משום שלא יפסיד כלום, צריך להתבונן הרבה. דהרי כשישאר בישיבה במחשבה זו אפשר לו לקלקל לאחרים. ורק כשמכירין טבעו - שבזמן שיהיה בישיבה ילמוד כראוי כמו אם היתה כוונתו ללמוד תורה לעולם, ולא לחשוב כלל אודות מחשבות הבל שלו - יש להשפיע עליו כי אף בשביל הזמן דלימוד התורה לשנה ושנים, הא הוא דבר גדול מאד. וגם הרי אפשר שאחרי שילמוד בישיבה עוד שנה ושנים יתחזק ליבו לתורה ויישאר בן תורה לעולם.

ומה שכתב כתר"ה כדבר בטוח שאף כשילכו לקאלעדז' לא ילמדו דברים האסורים, שודאי אין לסמוך על זה. דאם היותו בישיבה לא הועילה לו שיישאר בן תורה, יש לחוש שזמן קצר אחר עזבו את הישיבה - שיהיה יחד עם חופשים וכופרים ועם נכרים ונכריות שישפיעו עליו לרעה בכל דבר, וגם הוא יותר מחשש בעלמא. אך שלמעשה אינו נוגע זה, דבכל אופן צריך להשפיע עליהו שלא ילכו מהישיבה, אלא יישארו

ללמוד כראוי ולהתגדל בתורה אם אפשר. ואם לא אפשר, אין האחריות יותר על כתר"ה. אך מ"מ אם ימצא כתר"ה מי שיכול להשגיח עליו שיישאר שומר תורה ומצוות ולקבוע זמן ללימוד התורה. יש לכתר"ה לעשות זה.

Selected emails from our listeners

Reb Dovid

In reference to your recent program about secular subjects, an essential source which explains the mindset of those against teaching secular subjects in Yeshivot is Michtav M'Eliyahu Chelek Gimmel, letter beginning on page 355. It would be hard to find a clearer explanation of the subject than that given by Rav Dessler. Rav Dessler's argument may not sway those who feel it's imperative to teach these subjects, but at least he provides a starting point to begin understanding where anti-secular studies supporters may be coming from.

Kol tuv,

Uri

Your discussions regarding the importance of teaching English in High School was extremely informative and accurate. Rav Gifter's statements were very factual and he does not need my comments to support him. However, for the benefit of your still undecided listeners I would like to add my personal observations during my High School years at RJJ. The **best learners** in all classes of High School were also the **best students** in English. The learning Masmidim who also excelled in English made a tremendous impression on all the Secular Studies teachers in the Yeshiva. Many of the RJJ teachers also taught at Stuyvesant High School, (a public school for the very bright), and these teachers commented that the Regents grades of the RJJ yeshiva boys surpassed the grades of even the gifted Stuyvesant public school students. The English valedictorians during my time were: Rav Tuvia's Goldsteins ztl's son, who is the Rav of Bet Shemesh and the chief editor of many of the Art Scroll Seforim. The Valedictorian in my brother's class was Rav Aharon Lopiansky who is the Rosh Yeshiva of the Washington DC yeshiva. The English valedictorian of the grade above me was Rav Shmuel Gurwitz, who was one of the best Bochorim who ever attended Mirrer Yeshiva in Flatbush and is now a prominent Dayan for the Bais Yosef Beth Din in Boro Park. In my class, the highest averages in English were Rav Label Lopiansky (99

average) and Rav Shlomo Altusky, the Rosh Yeshiva of Derech Chaim in Far Rockaway. I remember when my math teacher asked if any boys were not going to attend college and both Rav Lopiansky and Rav Altusky, the best boys in the class, raised their hands. In the class below me, the smartest in English was my best friend, Rav Simcha Maimon who is now a well known Godol in Yerushalayim. Anyone who asks any of the **thousands of yeshiva students** who attended: RJJ, Torah Vodath, Chaim Berlin, Mirrer Yeshiva, etc. during the prior generation will have the **same** observations as I have. (Rav Belsky was a genius in secular studies and won a New York State Regents scholarship).

The comment that the Rosh Yeshiva's who tell the boys not to learn English, are well meaning is also true. It is a shame that none were willing to discuss their opinion on your program. However, in my humble opinion, I believe that the real reason may be strictly financial. Very few yeshivas would be able to survive without the tens or perhaps hundreds of millions of dollars of financial aid given to Yeshivas and Kollel families. Financial Aid is mainly given to the very poor and if a student decides to be serious about his secular studies during High School and also attend college so he can make a higher salary, then, when his is older, there is a **very likely** chance that the yeshivas will **never get the financial aid they need to cover their budget.**

Raphael Z. Grossman C.P.A.

I think the emphasis must be on the effectiveness of the education in the elementary and high schools. 5x5 is taught in 3rd grade.

Parents and schools who don't use the elementary education properly are the ones who are preventing their children from having a good Parnassa.

David

I listened to your recent podcast on secular studies. I would like to suggest a guest for your show on this topic.

Please check out this website: <http://www.limudaiyisroel.org/> run by Rabbi Moshe Brody.

Here is a brief synopsis of the website.

What We're All About: Pamphlets for Problematic & Questionable Content. From the time that general studies were introduced into the curriculum of Yeshivos, Gedolim have been concerned about the problematic content found in the general studies curriculum. From Rav Hirsch Zatz"l to Yblch"t Rav Ahron Feldman Shlit"a and Rav Ahron Shecheter Shlit"a, many Gedolim have warned against the spiritual dangers lurking in the secular textbooks and curriculum. Whether it is issues of kefira found in Earth Science, inappropriate diagrams and topics in Living Environment, or the inclusion of the study of other religions in Global History, these texts and curriculum contain content that is very troubling from the Frum perspective. When these ideas and pictures are presented to our youth in an unfiltered fashion, it exposes their Neshamos to influences and ideas that are antithetical to Yiddishkeit.

Responding to this pressing need, Rav Moshe Brody, founder of the Limudai Yisroel Institute and Talmid Muvhak of Rav Chaim Yisroel Belsky Zatz"l, prepared and published under the direction of Rav Belsky Z"tl specialized pamphlets dealing with these issues in a Halachically and Hashkafically acceptable way. More recently, the Institute (under the supervision of a Vaad of Rabbanim which includes Rav Ahron Feldman Shlit"a, Rav Yisroel Reisman Shlit"a and Rav Elya Brudney Shlit"a) has set out to prepare a new set of pamphlets reflecting Rav Feldman's approach to these topics giving guidance to those that wish to study these topics from a Torah standpoint. I think Rabbi Brody would be a fascinating interview.

I really enjoy listening to your shows. I listen often and find them quite informative and entertaining. On this week's show: 1. Is there a Mekor that if someone is a Naval Birshus Hatorah they shouldn't make a Brocha?

2. I agree with you that Yeshivos should teach English, but let's be fair. The call you received from the boy that didn't know 5x5 is really not a good way to prove your point.

Multiplication is supposed to be taught in elementary school. He obviously is not much of a student in general, and chances are he wouldn't have done too well in high school English either. (True, he probably wasn't Matzliach learning 15 hours a day) But that aside I would venture to say that most Bochorim who didn't take English and have the brains and capability to learn all day DO know multiplication and CAN succeed in the work place.

Dina Ribiat

My opinion on this is that the start of all this is the lavish Tzedaka fundraisers with cigar rolling, wine tasting etc... What kind of message is this sending our generation? Can you please have a podcast on this?

Sholom Schneider

Dear R' Dovid עמו"ש,

I am the rabbi of a kiruv shul in Johannesburg, Ohr Somayach Sandton (a community branch of Ohr Somayach South Africa). I have wanted to write you for a while now to tell you that I have been using much of your Headlines material in my weekly Shabbos day shiurim. Some from your books, some using the NCSY material, and some from your podcasts. The people find the issues stimulating and relevant (and so do I!) Thank you!

I am sending you a Kuntres that I wrote several years ago called Mishkal HaChasidus. I examine there in some detail some of the sources that you cited in your \$1000 pastrami segment, and I offer some klalim that you might find relevant.

חיילך לאורייתא!

Rabbi Ze'ev Kraines

Ohr Somayach Sandton

A Gut Voch Reb Dovid. I wanted to thank you for your most informative and entertaining halachic program. I enjoy listening to it while driving to and from work. It enriches my Yedios Hatorah and gives me a greater appreciation of our all-encompassing Torah. I wanted to suggest an interesting and controversial topic to bring on the air; The efficiency of and Halachic view on Alternative medicine (ie. energy healing)
Thank you

Avi Naimark

Hello,

I enjoy your show very much and happen to agree with you on most things discussed. I would like to comment on this week's show regarding teaching secular subjects. Although, I do agree with you that high school age boys should not be held back from learning basic math and English ,however, I feel that the Yeshivish and Chareidi community is always hammered for this while there isn't any issues taken up on the more centrist or modern communities.

There is no question that the amount of learning in Lakewood and Eretz Yisroel is unparalleled in other communities, and that should be stressed. Maybe there is something to say for their system. While I don't believe it is for me, nor do I believe it is for the Klal, however we do see that they maintain a certain standard in learning and Halacha that we do not see in other communities.

Ari Sobol

I was surprised to hear your strong views on the pastrami sandwich at Doma last week. First, you've selected an outlier: a \$1,000 sandwich. But why pick on that when you have Baalabatim (and sometimes even Bachurim) drive \$80,000+ cars, spend \$150,000 taking their families for Pesach to Croatia and Italy, \$2,000 on suits, \$25,000 on watches, \$2mm on houses. You know quite well that among the affluent and even

less than affluent this kind of spending is common. Clearly had the Torah desired to set hard and fast rules on what constitutes Zolel V'soveh, it could have done so. There are financial limits on what you can spend on a Mitzvah and even limits on what you can spend on Tzedaka but none for a sandwich. To me it seems clear that each Dor and community and family and person has to establish their own limits. To be sure, our failing might be that we are unaware or deleterious about setting limits. But these limits are personal and contextual and shouldn't be legislated by Rabbonim. Would you want a Rav coming into your home and deciding your home is ostentatious and the mezuzahs should be taken down? Would you be offended if he made you park outside his shul's parking lot because you have a Tesla? (If you do.) Even worse, why stop at Zolel V'soveh? We have a Mizvah of V'nishmartem. What would you say if all the fast food stores lost their Hashgacha. If the Vaad Hakashrus Assured french fries and other deep fried foods? What about shuls with Kiddaishim that serve Gribbenes? Ain L'davar Sof. Rabbi Lebowitz spoke sensibly: let the Rabbonim remind people that Perishus is a value. And let individuals make decisions (and exercise Bechira!) for their themselves and their families based on their own circumstances.

Other than this, I enjoy your show. At the YU Seforim Sale last night, I picked up a copy of Headlines 2. I sent a picture to my many friends who also listen and noted that this is the first time I bought a book to be Mechazek the author and to acknowledge my Hakaras Hatov for the efforts you put into your show.

Good Shabbos!

Avi Goldenberg

Dear Mr. Lichtenstein,

I've really enjoyed many of your recent shows, especially the ones on Simcha and Feminism. I find the Hashkafa shows that address fundamental aspects of Judaism to be both fascinating and practical

I just finished listening to your recent shows on the topic of secular education in yeshiva high schools. A while back, when you first raised this issue in the Gedolim forum, you referenced my letter on the air, challenging you to prove that indeed there is a strong correlation between Jewish high school education and long term career prospects. You certainly have thoroughly answered this challenge. It is definitely a very worthwhile discussion and is probably something that needs to be addressed in our Mesivtas, whether or not it falls into the Halachik category of Melamed B'no Um'nus.

Thank you again for your high quality programs and keep up the great work.

Kol Tuv.

Yaakov, Passaic

Hi David,

I found the debate about what level of school education is required for students to succeed in the modern workforce. An economics professor from George Mason has recently written a book about the uselessness of college degrees as an instrument of workplace knowledge. Linked here:

https://urldefense.proofpoint.com/v2/url?u=https-3A_www.theatlantic.com_magazine_archive_2018_01_whats-2Dcollege-2Dgood-2Dfor_546590_&d=DwlCaQ&c=euGZstcaTDllvimEN8b7jXrwqOf-v5A_CdpqnVfiiMM&r=WYSIT85BmaqjDDiTq2oWelb5EzAaCDDRKk-Kk9wTgGJ2cJWRrOiv2gRTOAoLtX_A&m=JEsf5ZbwkPu3NSP3UiCjtENEQHzZBlrhvVUWX82Afwc&s=yDhELML5k0vmsg1vNfqqF0W4z_rnmuoBfP41JtU43nA&e=

The question left to parents is how can we educate our children to be ready for the workplace and life I general with solid reading, writing, and business concepts skills? There is so much time that passes from when they are 5 until their 18. That a child should not acquire these skills during that period is a waste of time, efforts, and treasure.

Jonah Schwartz

Selected audio from our listeners

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (1) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (2) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (3) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (4) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (5) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (6) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (7) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (8) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (9) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (10) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (11) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (12) & Show suggestion Sheitels *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (13) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (14) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (15) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (16) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (17) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (18) *click here*

Curriculum in Yeshivos- Comments on the show (19) *click here*

A thousand dollar sandwich- Comments on the show (1) *click here*

A thousand dollar sandwich- Comments on the show (2) *click here*

A thousand dollar sandwich- Comments on the show (3) *click here*

A thousand dollar sandwich- Comments on the show (4) *click here*

Comments on the shows (1) *click here*

Comments on the shows (2) *click here*

Comments on the shows (3) *click here*

Show suggestion- Rooting for sports teams- לא תחנם *click here*

Show suggestion- Sheitels *click here*

Show Suggestions- Our attitude towards Goyim- Verbal and physical abuse towards spouses
click here

Show suggestions- Narcissistic personality disorder (in spouses) *click here*

ספר

משקל החסידות

מאת

זאב שלמה ביר זכריה ליב קריינס
יוהנסבורג, דרום אפריקה

תמוז תשע"א

מהדורת תמוז תשע"ג

הערות:

kraines@telkomsa.net

אקדמות מילין

בלב מלא שמחה והודאה הנני מגיש לפני צבור הלומדים היום את מה שעלה לי בסיעתא דשמיא בבירור כמה סוגיות חשובות. ואני תפילה שיזכו דברי לעלות על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן להגדיל תורה ולהאדירה.

הנה ידוע שרמח"ל הקדיש פרק שלם במסילת ישרים לענין משקל החסידות. וזה כי אפשר בקל להתבלבל בהנהגות שהן למעלה מחיובים המוטלים על כל ישראל בשוה מפני כמה טעמים שמנה שם. ובזמננו יש להוסיף שמפני רבי הספרים המאספים כרוכל את כל שיטות הראשונים ואחרונים ספרדים ואשכנזים וחסידים וספרי הדרוש והקבלה קשה עוד יותר לדעת איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם.

לכן חשבתי לדרוש ולחקור בשרשי הדברים וללכך לעצמי את הלשונות והמושגים שהשתמשו בהם חכמינו ז"ל בענין מדת החסידות הרצויה והאינה רצויה. ולא לקבוע הלכה נחיתי כי אם ללכך הכללים העולים מסוגיא חשובה זו מדברי הפוסקים. וברור שיש לכל אחד לבקש הדרכה בהנהגתו מרבותיו.

והנה ספר זה שזכיתי להוציא כולל חמישה פרקים. אבל אני תפילה שיזכני ה' להוסיף עוד פרקים בספר כי הסוגיא הזאת יש לה הרבה פנים אחרים הצריכים ביאור וליבון.

והנה מקום אתי להודות לכל רבותי שבאור שמח ירושלים שקרבו אותי לתורה לפני כשלשים ושמנה שנה. ובה זכיתי ללמוד מתלמידי חכמים מפורסמים שהדריכו אותי בנתיבות עיון התלמוד, הלא המה הרה"ג ר' דב שוורצמן זצ"ל, הרה"ג ר' משה שפירא שליט"א והרה"ג ר' אברהם מרדכי איזבי שליט"א. ואחרון אחרון תביב מורי ורבי הרה"ג ר' אהרן פלדמן שליט"א כעת ראש הישיבה בנר ישראל בלטימור, שגידל אותי ממש כאב לבן והעניק לי מזיו תבונתו. גם תודתי שלוחה לישיבת מיר ירושלים, כעת תחת הנהלתו הדגולה של הרה"ג ר' נתן צבי פינקל זצ"ל, שבה זכיתי להמשיך לימודי בדיבוק חברים.

חבלים נפלו לי בנעימים שבחסד עליון זכיתי לחברים טובים ונאמנים בקהילתנו אור שמח סנדטון שבדרום אפריקה שבה אני משרת כרב כבר למעלה מ"ט שנים. 'ברך ה' אותם ואת ביתם באריכות ימים ושנים ובכל מילי דמיטב.

ברכה מיוחדת למורי חמי ר' יוסף חיים אלטר צ'פמן נ"י וחמותי מרת חוה לאה תח' שיאריכו חייהם בנעימים מתוך אושר ועושר ובריאות. הם אשר הראו לנו הדרך בתורה ועבודה וגמילות חסדים. ובמסירות נפש ממש הפכו את עירם היוסטון טכסס ממדבר שממה לגן רוה. והם אשר תמכו בי בכל הדרך ולכן חלק להם בכל.

ולהבדיל בין חיים לחיים, על הטוב יזכר שמם של אבי מורי ר' זכריה ליב ב"ר יצחק טוביה ואמי מורתי מרת פרידא בת ר' ישעיה קריינס ז"ל שהראו לי את הדרך לאהבת תורה ואחריות לכלל ישראל. ובמיוחד על הטוב יזכר שמו של דודי ומעודדי ר' משה הירץ ב"ר יצחק טוביה קריינס ז"ל שתמיד היה לי לאחייעזר ולאחיסמך מעודי עד היום הזה. ימצא ה' להם מנוחה תחת כנפי השכינה.

ואני תפילה שה' הטוב ימשיך להריק ברכותיו המרובות עלי ועל אשתי היקרה נחמה תח', שנזכה יחד לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות כל ימיהם. ויזכני ה' להמשיך בעבודת הקודש ללמוד וללמד לשמור ולקיים את כל דברי תלמוד תורתו באהבה עד ביאת גואל צדק בב"א.

זאב שלמה קריינס, סנדטון דרום אפריקה

אלול תשע"א

תוכן הפרקים

פרק א' - לפנים משורת הדין

פרק ב' - קדושים תהיו

פרק ג' - רבה מצותיך מאד

פרק ג' - ובו תדבק

פרק ה' - אל תהי צדיק הרבה

פרק ו' - משקל הקבלה בהלכה

ו) דינא דבר מצרא

ויוצא לנו מזה שגם המרדכי וראבי"ה שהורו שיש לכוף על לפנים משורת הדין מודים שאין זה מדין התלמוד אלא מנהג הדיינים (עיי' ב"ח ח"מ שם שיש לו דרך אחרת). אולם מאידך, מצינו מקור אחד שגם הרמב"ם מודה שכן חייבו בהנהגת לפנים משורת הדין, הוא בדין דבר מצרא. כתב הרמב"ם (שכנים יב' ה') זלא עוד אלא המוכר קרקע שלו לאחר יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו... ודבר זה משום שנאמר ועשית הישר והטוב אמרו חכמים הואיל והמכר אחד הוא טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן המצר יותר מן הרחוק עכ"ל. הרי שחייבו למוכר לעשות הישר והטוב על כרחו.

אבל כבר הסביר המגיד משנה (שם יד' ה') זעניין דין בן המצר הוא שתורתנו התמימה נתנה בתקון מדות האדם ובהנהגתו בעולם כללים באמירת קדושים תהיו והכוונה כמו שאמרו ז"ל קדש עצמך במותר לך שלא יהא שטוף אחר התאוות וכן אמרה ועשית הישר והטוב והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם ולא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים לפי שמצות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין ובהכרח חייב לעשות כן ומדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים והחכמים ז"ל כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו ומהם שעשו אותם בדין גמור ומהם לכתחילה ודרך חסידות והכל מדבריהם ז"ל ולזה אמרו תביין דברי דודים יותר מיינה של תורה שנאמר כי טובים דודיך מיין עכ"ל. הרי שסובר שמעיקר הדין אין מכריחים על לפנים משורת הדין, אלא שחז"ל הדריכו פעם בעצה פעם בחיוב, והכל לפי עומק תבונתם. ונראה לי שזה גם הסבר ותקדים למנהג הדיינים לכפות על לפנים משורת הדין שהבאנו לעיל בשם המרדכי וראבי"ה.

פרק ב' - קדושים תהיו

א) דברי הרמב"ם בספר המצוות

כתוב בתורה (ויקרא יט' ב') 'דְּבַר אֵל קֹדֶשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוּשִׁים תִּהְיוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם'. והנה אף שדבר הכתוב בלשון צווי, נראה שהיא מצוה כללית ואינה מצוה פרטית.

ובאמת הרמב"ם (ספר המצוות שורש ד') ציין הפסוק הזה כדוגמא למצוה כללית שאינה ראויה להמנות בתרי"ג: 'שאיין ראוי למנות הציויים הכוללים התורה כולה... כאילו יאמר עשה כל מה שצויתך לעשות... וכבר טעו בשרש הזה גם כן עד שמנו קדושים תהיו (קדושים יט) מצוה מכלל מצות עשה. ולא ידעו כי אמרו קדושים תהיו, והתקדשתם והייתם קדושים (שם כ וסוף שמיני), הם צוויין לקיים כל התורה. כאילו יאמר היה קדוש בהיותך עושה כל מה שצויתך בו ונוהר מכל מה שהזהרתך ממנו... ואין הפרש בין אמרו קדושים תהיו או אילו אמר עשו מצותי עכ"ל. ודברי הרמב"ם עולים יפה עם מה שכתב הרמב"ן (עיי' לקמן בפרק זה) ש'דרך התורה לפרוט ולכלול' עכ"ל, אלא שהרמב"ן מפרש תוכן המצוה הכללית לענין אחר וכדלהלן.

איברא שיש לדייק היטב בדברי הרמב"ם בספר המצוות הנ"ל. כי לפני שכתב שאין הפרש בין אמרו קדושים תהיו או אילו אמר עשו מצותי כתב זלשון ספרא קדושים תהיו פרושים תהיו. רוצה לומר הבדלו מן הדברים המגונים כלם שהזהרתי אתכם מהם. והיא אותה דרשה שהביא הרמב"ן בנימוקיו (ויקרא יט' ב') למקור לשיטתו שקדושים תהיו מזהיר לקדש עצמינו במותר לנו. גם במה שכתב רוצה לומר הבדלו מן הדברים המגונים וכו' משמע מהבדלו שראוי לעשות הרחקות וסייגים לאיסורים עצמם. גם קשה להבין מה כוון לכלול בדברים המגונים כי פשוט שאי אפשר לקרוא לכל השס"ה לאוים ואפילו מיעוטם בשם דברים מגונים אע"פ שאסר לנו לעשותם. ובפרט לפי נוסח הרמב"ן בדברי הרמב"ם (שם בהשגה) 'כלומר הסירו המדות המגונות כלם שמנעתי אתכם מהם' ואין השס"ה לאוין כולן מדות. והרי לכאורה הביא הרמב"ם ראייה לסתור, כי משמע שאינה מצוה כללית להזהר בכל התורה כולה אלא להבדל ממדות ודברים מגונים – אולי כדרך שפירש הרמב"ן.

לכן נראה לי לפרש הקשר דברי הרמב"ם באופן אחר. שאחרי שיסד שלפי פשט הפשוט דפסוק קדושים תהיו, הוא מצוה כללית לקיים כל המצוות כדי להיות קדושים, הוקשה לו לשון הספרא שדרש מן הפסוק מה שנראה כמצוה מיוחדת להיות פרושים. ועל זה תירץ שדרשה נוספת זו היא מצוה כללית אחרת להרחיק מדברים המגונים המנויים בפרשת אחרי מות. וצ"ל לפי זה שיודה הרמב"ם לרמב"ן הנ"ל ששייך שמצוה כללית תכלול קבוצה של מצוות ולא רק כל המצוות כולם. וזה לכאורה מוכח בדבריו בהמשך לענין 'אנשי קדש תהיו לי שרוצה לומר כי זה הצווי אינו צווי עומד בעצמו אבל הוא נמשך אחר מצוה שנצטוו בה ומקיים הצווי ההוא יקרא קדוש'. זאת אומרת ששייך מצוה כללית אף למצוה אחת.

ב) ענין הקדושה לפי הרמב"ם

ולענין דעת הרמב"ם יש לציין שאע"פ שכתב שאין מקור לחיוב הקדושה למצוות עשה פרטית מן הפסוק ההוא, הרי הודה שכונת הפסוק היא שתכלית כל המצוות היא להגיע לקדושה.

ובהלכות דעות כותב שהחיוב דשאיפה לקדושה נובע גם כן מן המצוה דיהלכת בדרכיו: (דעות א' ו') 'כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון... מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש' עכ"ל. ונראה ששתי המטרות האלו דקדושה והדמות לשכינה משולבות הן אשה אל אחותה ומגיעות לשיא שלהן בתהליך דברייתא דר' פנחס בן יאיר כמו שתיאר הרמב"ם (טומאת אוכלים טז' יב') 'שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה, שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני יי' מקדשכם' עכ"ל. הרי דקדושים תהיו וחיוב הדמות בשכינה משולבים הם בפסוק אחד.

איברא שיש לדייק ממה שכתב 'קדושת הנפש מן הדעות הרעות' עכ"ל שסובר שענין קדושה היא להתרומם מכל המדות המגונות ולא רק מן התאוה הגופנית וכנ"ל בספר המצוות לפי נוסח הרמב"ן בדברי הרמב"ם (שם בהשגה) 'כלומר הסירו המדות המגונות כלם שמנעתי אתכם מהם'. ומשמעות תואר קדוש בהגדרת הרמב"ם כולל דברים שהם גדר ערוה ביחד עם ההבדלות ממאכלות האסורות כמו שכתב הוא (סוף מנין המצוות בהקדמת משנה תורה) 'ספר חמישי: אכלול בו מצוות של ביאות אסורות ומצוות של מאכלות אסורות. לפי שבשני עניינים האלו קדשנו המקום והבדילנו מן האומות, בעריות ובמאכלות אסורות... וקראתי שם ספר זה ספר קדושה' עכ"ל.

ג) איסור שניות לעריות

והנה גם מצינו שהשתמשו חכמינו במצוה כללית זו לבסס דינים קבועים דגדר ערוה הנקראים 'שניות'. שנינו במשנה (יבמות כ.) 'כלל אמרו ביבמה: כל שהיא איסור ערוה - לא חולצת ולא מתייבמת, איסור מצוה ואיסור קדושה - חולצת ולא מתייבמת'. וגרסין עלה 'איסור קדושה - שניות מדברי סופרים, ואמאי קרי ליה איסור קדושה? אמר אביי: כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש. א"ל רבא: וכל שאינו מקיים דברי חכמים, קדוש הוא דלא מקרי, רשע נמי לא מקרי! אלא אמר רבא: קדש עצמך במותר לך' עכ"ל. ואף דרבא לא הביא מקור לצווי שלו ד'קדש עצמך במותר לך' נראה לומר שהיא היא מצוה כללית זו הנ"ל (וכן הבין הרמב"ן באופן שלו וכדלקמן). ונראה פירושו שחז"ל למדו מן המצוה הכללית הנ"ל שרצון ה' הוא שכל יחיד יעשה גדרים פרטיים שלא יכשל בערוה. ואם כן יש גם מקום לחכמים לגזור גזירת שניות כגדר כללי לכולם.

וכן נראה כוונת רש"י (שם) שפירש 'קדש עצמך - לעמוד ולהזהר - אף במותר לך - להוסיף עליהם שניות המותר לך על העריות כדי שלא תבא לידי עריות האסורות מן התורה' עכ"ל. אגב רואים שגרסא אחרת היתה לפני רש"י 'אף במותר לך'. ויש לפרש גרסא

זו, שכוונת רבא היא שלא רק שיש לקדש עצמך בשמירה מעריות עצמן כמשמעות הפשוטה של הפסוק, אלא אף יש לקדש עצמך בעשיית סיגים במותר לך. ונראה שהכל נובע ממצוה כללית הנ"ל. וכן הסביר המהרש"א (שם) 'קדש עצמך במותר לך כו'. דזה ודאי נקרא קדוש כמי ש בנויר קדוש יהיה גו' ע"ש שהזיר עצמו מדבר המותר וק"ל עכ"ל.

ד) פירוש רש"י בחומש

והנה פירוש רש"י בחומש 'קדשים תהיו - הווי פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה' עכ"ל. וברא"ם הביא מקורו מן המדרש 'בויקרא רבה (כד, ו): "אמר רבי יהודה בן פזי: מפני מה נסמכה פרשת עריות לפרשת קדושים? ללמדך שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה ואית לך קריין סגיין: אשה זונה - וקדשתו' עכ"ל. וכתב הרא"ם שכוונת המדרש ליחס מאמר קדשים תהיו לפרשת אחרי מות שקדמתו, כאילו אמר קדושים תהיו מן העריות האמורות לעיל. ואחר כך כתב המצות שאחריו.

וכן בלשון חכמים גם כן מצינו שהשתמשו בתואר קדוש לענין גדר ערוה (שבת קיח). 'אמרו ליה לרבי: מאי טעמא קראו לך רבינו הקדוש? אמר להו: מימי לא נסתכלתי במילה שלי... רבי מילתא אחריתי הוה ביה - שלא הכניס ידו תחת אבנטו' עכ"ל.

ומשמע מדבריו שמעלה דקדושה מתיחסת להרחקה מעריות ולא מתאוות אחרות כדבעינן למימר לקמן בשם הרמב"ן. אבל כבר כתב הרמח"ל בהסבר ענין 'קדושים תהיו' (מסילת ישרים יג) 'כי הנה אין לך תענוג עולמי אשר לא ימשוך אחריו איזה חטא בעקבו. דרך משל: המאכל והמשתה כשניקו מכל אסורי האכילה, הנה מותרים הם. אמנם, מלוי הכרס מושך אחריו פריקת העול, ומשתה היין מושך אחריו הזנות ושאר דברים רעים' עכ"ל. וזאת אומרת, שלא רחוק הוא לכלול הרחקות אחרות במצוה כללית זו.

ובפרט לפי מה שכתב ר' צדוק הכהן ('ישראל קדושים א') שהפרישה מכל מיני תאוות היא סוף סוף פרישה מעריות: 'עיקר הקדושה הוא קדושת הברית כמו שאמרו בויקרא רבה (כ"ד, ו) 'כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה... ובכלל זה כל הגדרות תאוות הגופניות הם גדר לערוה ועל כן לחד מאן דאמר (תענית י"א א) היושב בתענית נקרא קדוש מה זה שציער עצמו מדבר אחד וכו' מכל דבר על אחת כמה וכמה. ומתאוות אכילה ביחוד כמו שאמרו (ברכות ל"ב א) מלי כריסי זני בישוי. וכן נקרא בלשון אכילה, שאכלה ומחתה פיה וכו' עכ"ל.

ה) היא מצוה כללית

אבל לעולם אין מכלל זה מקור שיש מצוה פרטית חיובית מדאורייתא לקדש עצמינו במותר לנו. ומה שביססו חז"ל דינים הקבועים דשניות על מאמר ד'קדש עצמך במותר לך', הרי זה ממש כדברים היסודיים של המגיד משנה שהסביר (שכנים יד) 'התורה התמימה נתנה בתקון מדות האדם ובהנהגתו בעולם כללים באמירת קדושים תהיו והכוונה כמו שאמרו ז"ל קדש עצמך במותר לך שלא יהא שטוף אחר התאוות... ולא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים לפי שמצות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין ובהכרח חייב לעשות כן ומדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים והחכמים ז"ל כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו ומהם שעשו אותם בדין גמור ומהם לכתחילה ודרך חסידות והכל מדבריהם ז"ל עכ"ל. ואיסור שניות הוא דין דרבנן שביססו על סמך רצון ה' שנתגלה בפסוק קדושים תהיו.

גם בספר ראשית חכמה (שער הקדושה א') שייחד שער שלם לענין הקדושה הודה שאינה מצוה מתרי"ג וכתב 'כיון שבא בתורה מאמר זה של קדושים תהיו כ"כ פעמים אע"פ שאינה מעיקר רמ"ח מצוות, מכל מקום היא שורש לעשיית כל המצוות לשם המצוה אותם' עכ"ל. הרי שגם דעתו שהיא מצוה כללית. ובהמשך הביא באריכות את דברי הרמב"ן (ריש קדושים) ומשמע שאינו סובר שחולק בזה וכדבעינן למימר לקמן.

ו) מי חייב במצות קדושים תהיו

ויש לעיין בדעת הרמב"ם אם רק חסידים ותלמידי חכמים חייבים בהנהגה זו או אם היא שייכת במדת מה לכל אדם. כי בהלכות דעות בפרק ה' המיוחד להנהגת תלמיד חכם כתב (ד') 'אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד, ראוי לו לתלמיד חכם שינהיג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול' עכ"ל. אבל בהלכות איסורי ביאה (כא' יא') כתב 'אין דעת חכמים נוחה ממי שהוא מרבה בתשמיש המטה ויהיה מצוי אצל אשתו כתרנגול, ופגום הוא עד מאד ומעשה בורים הוא, אלא כל הממעט בתשמיש הרי זה משובח, והוא שלא יבטל עונה [אלא] מדעת אשתו' עכ"ל, ומשמע שהיא הנהגה לכל אדם.

וכבר עמד על זה בלחם משנה (דעות שם) והקשה 'יש לתמוה קצת על רבינו בדין זה [לא יהיה מצוי כתרנגול] וקצת דינים אחרים אשר בפרק זה הם נוהגים בכל כגון לא יהיו שניהם שכורים ולא עצלנים וכו' כל זה כתב ג"כ בפכ"א מהלכות איסורי ביאה ולא היה ראוי לכתוב כאן אלא הדברים המיוחדים לת"ח כמו שהתחיל בתחלת הפרק כשם שהחכם וכו' דמשמע דכל אלו הם דברים מיוחדים לת"ח. ואולי י"ל דאפילו הדברים הנוהגים בכל שאר העם הנזכרים כאן כתבם גבי ת"ח מפני שהוא צריך להזהר בהם ביותר' עכ"ל. ונראה להביא ראיה לדבריו ממה שהרמב"ם כתב (איסורי ביאה שם) 'ולא תקנו בראשונה לבעלי קריין שלא יקראו בתורה עד שיטבלו אלא כדי למעט בתשמיש המטה' ומשמע להדיא שרצו שכל אדם ימעטו, אף על פי שבמקור (ברכות כב.) כתוב 'שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים'. הרי שגם מה ששייך לת"ח במיוחד, שייך לשאר בני אדם במידת מה.

וראיתי דומה לזה בשו"ת משנה הלכות (ו' ב') שכתב על הא דפסקו הטור וש"ע (א"ח ב') 'לא ילבש חלוקו מיושב אלא יקח חלוקו ויכניס בו (ראשו) וזרועותיו בעודנו שוכב, ונמצא כשיקום שהוא מכוסה' עכ"ל. ומשמע להדיא שדעתם שהוא מדינא לכל אדם ולא רק לת"ח ואנשי מעשה. וציין הגר"א בביאורו (שם) לעיין בספר היראה לרבינו יונה שגם הוא כתב בסתם לכל אדם 'אל יעמוד ערום ממטתו אף מיושב, כמו שהיה מתפאר ר' יוסי ז"ל מימי וגו'.

ותמוה הוא כי מקורו מהא דהתפאר ר' יוסי (שבת קיח:): 'מימי לא ראו קורות ביתי אימרי חלוקי' עכ"ל, והוא ממילי חסידותא דר' יוסי המנויים שם. וכן הביין הרמב"ם שמנה מעלה זו בפרק ה' דהלכות דעות המיוחד להנהגות הת"ח שצריך להיות מובדל בהן משאר העם וכתב (שם ו') 'צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן, לא יתבוזו ולא יתגלו ראשן ולא גופן' עכ"ל. ועיין בפרי מגדים (שם משבצות א') שעמד על זה.

ותירץ בשו"ת משנה הלכות (שם) 'וצ"ל דרבותיה דר"י דכל כך נזהר בה דמעולם לא עבר עליה שהוא זהירות יתירה ורוב העולם אף דדינא הכי מ"מ לא נזהרים בה לעולם ור"י התפאר עצמו שמעולם לא עבר עליה' עכ"ל. הרי שדעתו שהנהגות הנובעות מקדושים תהיו (כן ציין הוא בתשובה הנ"ל) מוטלות על כל אדם במידת מה ולת"ח ביותר.

אבל דעת הטוש"ע עדיין צריכה ביאור כי משמע שפסקו על כל אדם להזהר בדרגת ר' יוסי. וצ"ל כמו שהבאנו בשם המגיד משנה (לעיל) 'זמדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים, והחכמים ז"ל כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו ומהם שעשו אותם בדין גמור ומהם לכתחילה ודרך חסידות והכל מדבריהם ז"ל' עכ"ל. ואף שדבריו הם כלפי תקנות חז"ל, י"ל שגם לחכמי הדורות יש כח לגדור לפי ראות עיניהם. וכן סיים בתשובה הנ"ל שחייבים עכשיו הכל לנהוג כפי פסק הש"ע הנ"ל, אף על פי שהודא שלא ראה שנוהרים בזה. (ולענין הלכה למעשה יש לשאול שאלת חכם כי 'מדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים' וכו'ל).

ז) דעת הרמב"ן

והנה דברי הרמב"ן בנימוקי לחומש (ויקרא י"ט ב') מפורסמים הם מאד. אבל צריכים להבינם על נכון לאור המקורות הנ"ל. כי רגילים העם לצטט את דברי הרמב"ן כאילו סובר שמצות קדושים תהיו היא מצוה מתרי"ג, אבל האמת יורה דרכו שלא כתב כן בשום מקום. וכדי להסביר את שיטתו מוכרח אני להעתיק את לשונו במלואו:

1. קדושים תהיו - הווי פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, לשון רש"י. אבל בתורת כהנים (פרשה א ב) ראיתי סתם, פרושים תהיו. וכן שנו שם (שמיני פרק יב ג), והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים:
2. ולפי דעתי אין הפרישות הווי לפרוש מן העריות כדברי הרב, אבל הפרישות היא המחכרת בכל מקום בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים: והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בומת אשתו או נשוי הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה:
3. לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות. ימעט במשגל, כענין שאמרו (ברכות כב א) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין, ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו. ויקדש עצמו מן היין במיעוטו, כמו שקרא הכתוב (במדבר ו ה) הניד קדוש, ויזכר הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט. וכן יפריש עצמו מן הטומאה, אע"פ שלא הזהירו ממנה בתורה, כענין שהזכירו (תגינה יח ב) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, וכמו שקרא הנזיר קדוש (במדבר ו ח) בשמרו מטומאת המת גם כן. וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב (ישעיה ט טז) וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיתיה בטלה מימיו:
4. באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית, אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי, עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידיו וגופו, כמו שאמרו (ברכות נג ב) והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים, כי קדוש זה שמן ערב. כי אע"פ שאלו מצות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים:
5. וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תרנו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר והטוב (דברים ו יח), שיכניס בעשה הישר וההשוייה וכל לפני משורת הדין לרצון חבריו, כאשר אפרש (שם) בהגיעי למקומו ברצון הקב"ה. וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות, ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה: וטעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם - לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים. והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות (שמות כ ב):

הנה ברור מילל בשני מקומות שהיא מצוה כללית (קטע 3, 4). ועיין בספר המצוות לרמב"ם (שורש ד') שיסד שמצוה כללית אינה ראויה לימנות למצוה בפני עצמה. ואע"פ שהשיג הרמב"ן (שם) על הרמב"ם באיזה פרטים, בעיקר דבריו לא השיג. וגם בהוספתו למנין המצוות, שלפי שיטתו שכח אותן הרמב"ם, לא הוסיף מצוה דקדושים תהיו.

אבל עיין בדברי הרמב"ן בענין עונש דבן סורר ומורה (דברים כא') שכתב ונהנה יש עליו שני עונשין, האחד שהוא מקלה אביו ואמו וממרה בהם, והשני שהוא זולל וסובא עובר על מה שנצטוינו (ויקרא יט ב) קדושים תהיו. ונאמר עוד (לעיל יג ה) ואותו תעבודו ובו תדבקו, כאשר פירשתי (לעיל ו יג) שנצטוינו לדעת השם בכל דרכינו, חולל וסובא לא ידע דרך ה' עכ"ל. הנה כתב שהוא עובר על מצות קדושים תהיו ונענש עליה.

אבל ממקומו מוכרע שאין זה סתירה למה שכתבתי. כי הוא כתב לעיין בפירושו במצות 'אותו תעבוד' ושם כתב 'שיבא מזה מה שאמרו (אבות ב יב) וכל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו צרכי גופו לשם עבודת האל יהיו, יאכל וישן ויעשה צרכיו כדי קיום הגוף לעבוד ה'. כענין שאמרו (בראשית רבה ט ו), והנה טוב מאד, זו שינה, וכי שינה טובה היא, מתוך שהוא ישן קמעא הוא עומד ועוסק בתורה. ויתכוין בכל צרכי הגוף למקרא שכתוב (תהלים קמו ב) אהללה ה' בחיי אומרה לאלהי וגו' עכ"ל.

ופשוט שמעלה גדולה זו אינה מצוה פרטית המוטלת על כל יחיד בשוה וגם היא אינה מופיעה במנין תרי"ג שלו. ואם כן פשוט שגם לא התכוון לומר שקדושים תהיו היא מצוה פרטית. אלא רצונו לפרש טעם חומר העונש המופרז דבן סורר ומורה. ופירש שכיון דמצינו מצוות כלליות אלו דקדושים תהיו ואותו תעבוד, אע"פ שבדרך כלל אין עונשים מפורשים עליהם, גילתה התורה שבמקרה זה רצון ה' להעניש.

ועל כל פנים למדנו מדברי הרמב"ן אלו שיש מקרה שברור שהוא ביטול גמור לרצון ה' שנתגלה ב'קדשים תהיו'. ולא רחוק לומר שעל סמך זה חז"ל חדשו איסורים מסוימים שלפי הבנתם הם ביטול גמור למצוה כללית זו. ולכאורה כך יש להבין האיסורים שמנה

הרמב"ם בפרק כא' מהלכות איסורי ביאה, שאסרו לכל אדם ולא רק לת"ת. כי אע"פ שמן התורה הכל מותר, ויש רק ענין של מדת חסידות לקדש עצמו, מכל מקום אסרו חז"ל קצת מעשים בהחלט מפני שהם ביטול גמור לקדושה.

ח) חקירה בדעת הרמב"ן

ויש לחקור בדעת הרמב"ן (ויקרא שם) אם מי שלא קדש עצמו במותר לו ביטל עשה זו או רק לא קיים אותה. ולמשל כתב הוא שממצוה כללית זו 'לא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו'. ויש לחקור אם כוונתו לומר שמי ששימש יותר מכפי הצורך ביטל מצות קדושים תהיו.

והנה כתב (3) ז"גם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב (ישעיה ט טז) וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו' עכ"ל. התחיל מדברים הגסים והנמאסים ואף הביא פסוק המזכיר ענין נבול פה. והמעייין בפסוק יראה שענשו מן החמורות: 'על בן על בחוריו לא ישמח אד'. 'נאת ותמיו נאת אלקמנתיו לא ירחם פי כלו חנה ומרע וכל פה דבר נבלה בקל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה'. ומשמע להדיא שלפי הרמב"ן העונש הנורא הזה בא על ביטול 'קדושים תהיו'. אבל סיים בהנהגת ר' חייא המופלאה וכתב בלשון 'עד שיגיע לפרישות' ומשמע שדרגות דרגות יש עד שיגיע להנהגתו הרמה. ומי שלא הנהיג עצמו בפרישות דר' חייא אין נראה שיענש.

ונראה לי בזה שדעת הרמב"ן היא שמצות קדושים תהיו באמת נוהגת בכל זמן ובכל אדם, וענינו שיש לכל אדם לשאוף לפרישות. ולפי זה מי שאכל אכילה אחת לשם תאוה או שח שיחה בטילה אחת ללא תועלת וכדומה ביטל מצוה כללית זו. אלא שלפי שהיא מצוה כללית בלי הגדרה מסוימת לענין עונש, אין דינו וחשובו של אחד דומה לחבירו. ויתכן שר' חייא היה נענש על שיחה בטילה כלשהיא שלא לפי מדריגתו. אבל איש אחר הסח שיחה בטילה אחת, הגם שמצוה באותה מצוה, יתכן שאין עונו כבד, כי לפי מדריגתו הנוכחית קשה לו לשמור פיו באופן כל כך חזק.

ט) ראיה משערי תשובה לרבינו יונה

ונראה להביא ראיה לדבר מפירוש הרבינו יונה בשערי תשובה על מעשה דר' קטינא (מנחות מא). 'מלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא, אמר ליה: קטינא, קטינא, סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא, ציצית של תכלת מה תהא עליה? אמר ליה: ענשיתו אעשה? אמר ליה: בזמן דאיכא ריתחא ענשין... [ושואלת הגמ'] נהי דחייביה רחמנא כי מיכסי תלית דבת חיובא, כי מיכסי תלית דלאו בת חיובא היא מי חייביה רחמנא? אלא הכי קאמר ליה: טצדקי למיפטר נפשך מציצית' עכ"ל. ופירש"י 'נהי דחייביה רחמנא - כי מיכסי תלית בת חיובא הראוי לציצית חייביה רחמנא לגברא לאהדורי בתר תלית דחיובא ולאכסויי בה מי חייביה. אלא הכי קאמר ליה טצדקי למיפטר עצמך מציצית - תבקש תחבולות לפטור עצמך מציצית' עכ"ל. ועייין שם בתוס' (ד"ה ענשיתו) 'אעשה - כי האי שאין אדם חייב לקנות תלית המחוייב אם אין לו אבל עשה גמור אפילו בית דין שלמטה היו מכין אותו עד שתצא נפשו' עכ"ל. הרי שאף על פי שאין שום חיוב מדאורייתא או מדרבנן לקנות תלית המחוייב בציצית, בעידן ריתחא ענשין ליה על שביקש תחבולות שלא להכניס עצמו בחיוב המצוה.

ובשערי תשובה (ג' כב) פירש ז"על מצות ציצית אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ספרי במדבר סוף פרשת שלח) שהציצית מוספת קדושה, שנאמר (במדבר טו, מ): "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלקיכם". וגם כי אין מצות ציצית זולתי על מי שיש לו בגד אשר לו ארבע כנפות, ואם אין לו בגד כזה אינו חייב לקנותו, אף גם זאת אמרו רבותינו זכרונם לברכה (מנחות מא א): כי עונש יענש לעתות בצרה על דבר אשר לא חמד בלבבו יפי המצוה ושכרה, לבעבור סבב פני דבר חיובה עליו ולקחת לו בגד שיש לו ארבע כנפות לעשות בו ציצית על כנפיו' עכ"ל. הרי כדברינו שיש עונש על אי ביקוש הקדושה. וגם כדברינו שאין כלל לעונש זה כמו כאן שגילה המלאך שלא ענשין במקרה זה אלא בעת שמידת הדין מתוחה.

(י) דברי רבינו בחיי בכד הקמח

עכ"פ נראה שכל אחד חייב במצוה כללית זו אלא שדרגת החיוב משתנה לכל אחד ואחד. ובוהא אולי יש להבין את דברי רבינו בחיי (כד הקמח: קדושה) ההולך בשיטת הרמב"ן שכתב 'ונאמר ג"כ (שם יט) קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם. וענין הקדושה הזאת שנצטוינו בה הוא הפרישות שיגדור אדם את עצמו ושיפרוש מן התאות אפי' ממה שאמרו שהוא מותר כענין שאמרו קדש עצמך במותר לך... וכן בענין המשגל לצורך קיום המין או למצות עונה או להנצל מהרהור, וכל השאר זולתי לכונת אלו אסורה מדין התורה' עכ"ל. וזה חמור מאד ואין רמז לזה בדברי הרמב"ן. ואומר אני שיש לקיים דבריו במקרה שהביא הטור (או"ח ר"מ) בשם הראב"ד במי שאינו צריך לדבר ואין יצרו מתגבר עליו. וסובר הוא שזה ביטול גמור דקדושים תהיו. ולפי דברינו יש לומר שבמקרה זה הרמב"ן יסכים. אלא שעדיין צ"ע בזה כי אינו מפורש בדבריו.

(יא) תשובת האגרות משה לענין עישון חשיש

גם נראה שזו כוונת הגאון ר' משה פיינשטיין (אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן לה) שאסר עישון חשיש מכמה טעמים וכתב 'ועוד איכא איסור העשה דקדושים תהיו כפירוש הרמב"ן בחומש' עכ"ל. הרי שסובר שמדברי הרמב"ן יוצא איסור מוחלט לכל אדם במקרה של ביטול גמור לכונת התורה.

פרק ג' - רחבה מצותך מאד

(א) תרי"ג מצוות

גרסינן (מכות כג): 'דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה'. ובפשטות חוץ ממצוות אלו אין שום צווי דאורייתא מאת הבורא ברוך הוא. אולם כתב בספר מעלות התורה (פרק א') בשם הגר"א:

ושמעתי מאחי הגאון ז"ל שורש הדבר, שבוודאי ליכא למימר שלא יכנסו תחת גדר המצוות רק תרי"ג ולא יותר, שאם כן מ'בראשית' עד 'בא' אין בהם אלא שלש מצוות. גם הרבה פרשיות בתורה שאין בהם שום מצוה, וזה הדבר אינו מתקבל. אלא באמת כל דיבור ודיבור בתורה שיצא מפי הגבורה הוא מצוה בפני עצמו. והנה באמת המצוות רבו ועצמו עד אין מספר, עד מי שיש לו עין השכלי ולב מבין יוכל להתנהג בכל פרטי הנהגותיו ועניניו מקטן ועד גדול על פי התורה והמצוות, ואז יכול לקיים המצוות בכל עת ובכל רגע עד אין מספר כאשר הובא הרבה מעשים מהקדמונים ז"ל בגמרא ומדרשים מאשר נהגו הנהגותיהם, הכל על פי התורה והמצוות. ועל זה אמד דוד המלך עליו השלום לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד (תהלים קי"ט צ"ו). ומה שהזכיר תרי"ג מצוות אינם אלא שרשים, אבל הם מתפשטים לענפים הרבה.

אבל דבריו סתומים ותמוהים וצריכים ביאור רחב ועמוק. כי מה שטען שאם יש רק תרי"ג מצוות, 'אם כן מ'בראשית' עד 'בא' אין בהם אלא שלש מצוות. גם הרבה פרשיות בתורה שאין בהם שום מצוות, וזה הדבר אינו מתקבל' עכ"ל לא הבנתי כוונתו. כי גם אם אין הרבה מצוות מבראשית עד בא הרי יש הרבה חלקים בתורה שאינם מצוות. ובהדיא אמרו 'מעשה אבות סימן לבנים'... עיין שם בפירוש הרמב"ן. ועיין הקדמת הרמב"ן לחומש בדבריו הנפלאים שתיאר איך שכל החכמות רמוזות בתורה אף שאינן מצוות. וגם אם יש תילי תילים של הלכות שלומדים מכל פסיעה ופסיעה של אבותינו הקדושים, אין מזה ראיה שהם הלכות ממצוות חדשות אלא הם פרטים במצוות התורה שקיימו קודם שנתנה. וכמו שהוא עצמו כתב שתרי"ג מצוות הם שרשים.